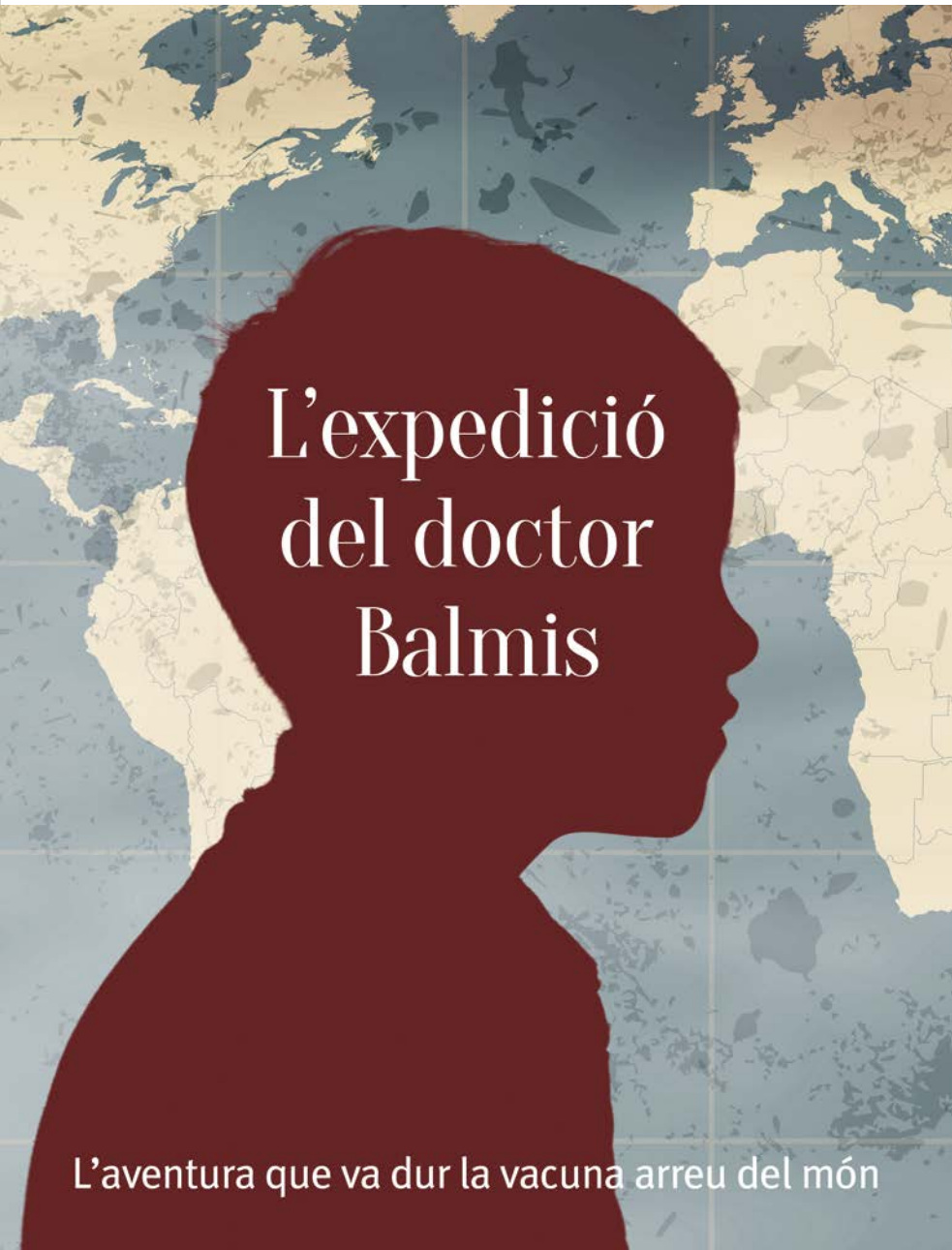

edicions
bromera ★

María Solar

L'expedició
del doctor
Balmis

L'aventura que va dur la vacuna arreu del món

1
LA POMA I LA VEROLA

La Corunya, any 1803

Cada volta era més difícil robar menjar. Les dones de les parades del mercat d'abastiments vigilaven els qui anaven vestits amb parracs. La roba i la pudor que feien els xiquets delatava de seguida que havien eixit de l'hospici. Tots robaven per menjar sempre que podien, perquè hi havia molta fam. Eren furts menuts, un pa, unes pomes, un tros de pa de dacsà o de formatge. Algunes d'aquelles dones feien els ulls grossos i consentien que els xiquets s'emportaren alguna cosa amagada entre els plecs de la jaqueta. D'altres, no, donaven l'alarma i, soles o amb una multitud humana exaltada, els perseguïen i els colpejaven sense pietat si aconseguïen acorralar-los i atrapar-los. Els pegaven sense pietat perquè sabien que, en ser xiquets de l'orfenat, ningú es queixaria d'aquells colps i que, en créixer, havien de continuar sent uns pollosos morts de fam, delinqüents i carn de presidi, perquè els esperava un mal futur. Els que no moriren pel camí, de qualsevol malaltia, tenien ben difícil això de convertir-se en homes de bé. De manera que els pegaven per ser com eren i com havien de ser, però quan la fam és tan gran que

l'estómac es doblega de dolor, faríem qualsevol cosa per menjar.

Les monges no els deixaven eixir de l'hospici, però un dia sí i l'altre també, alguns trencaven la vigilància i recorrien els carrers jugant i buscant menjar. Aquell dia foren dues pomes, una per a cadascun, les que furtaren Ezequiel i Clemente. Tenien nou anys, encara que cap dels dos sabia la data exacta del seu naixement. Els dos van ser abandonats, quan tenien un nombre indeterminat de dies, al torn de l'hospici. Era una porta menudeta que podia girar, on les dones que no podien mantindre els seus fills, o les deshonrades, els abandonaven. Del torn, els van recollir les monges i la superiora. Els batejaren i els posaren un nom: Ezequiel i Clemente de la Caridad. Aquell «de la Caridad», el posaven sempre de cognom als xiquets expòsits, que d'aquella manera restaven marcats per a tota la vida, perquè sempre fóra conegut el seu origen humil i descastat.

Eren amics, però a l'orfenat, el mateix concepte d'amistat trontollava quan es tractava de la supervivència. Caminaven junts entre les parades del mercat d'abastiments, dissimulant les seues intencions i tractant de mesclar-se amb la gent per passar despercebuts. De colp, Clemente de la Caridad va agafar una poma i arrancà a córrer. A Ezequiel, no li agradava aquella manera de fer les coses. Ell preferia furta-la amb tacte, dissimuladament, amagar-se-la dins del pit i continuar caminant normalment. Però Clemente havia arrancat a córrer i havia delatat el furt, de manera que

no va tindre altre remei que agafar-ne una altra i eixir també fugint al darrere seu, pels passadissos, entre la gent, mentre la dona cridava: «Lladres, lladres, morts de fam!». Sí, estaven morts de fam. Per això robaven.

Van córrer per uns quants carrers i es van separar. Ezequiel va entrar a un carreró que donava a un hort i algunes cases. Va caminar entre les parets i les casetes dels animals, i en veure'n una de més gran, hi va entrar per amagar-se.

La porta de fusta vella va cedir en empentar-la. No estava tancada amb clau, però va observar que no era una caseta per als animals. Li va ferir el nas una olor de tancat mesclada amb una aroma indefinida, àcida, potser suor. Hi havia una taula amb un cresol apagat i amb la llum que entrava per la finestra, velada amb una cortina tan bruta com fosca, també va poder distingir-hi un catre. S'hi acostà. Li va semblar veure algú adormit. El cor li bategava amb força dins del pit, no estava sol. Sabia que no havia d'estar en aquell lloc, però la curiositat podia més que la raó. Hi havia una força estranya que l'empentava a continuar avançant. Allò no era un habitatge normal, no hi havia cuina, era un corral per als animals arreglat per a viure, com si fóra una habitació més d'una casa pròxima. El sol es va obrir pas entre els núvols i la finestra va il·luminar l'estança de colp. La silueta d'un home jove que respirava amb dificultat, profundament, tot i que estava dormint, es va deixar veure al catre. Un tros de tela li cobria el cos nu. Estava completament ple de llagues, centenars de crostes i de grans purulents li cobrien la pell, la cara,

els llavis, fins i tot als ulls tancats hi havia ferides grans, semblava un monstre deforme. Ezequiel va ofegar un crit que li volia eixir de la gola davant d'aquella visió aterridora, va fer un pas arrere, però no podia deixar de mirar-lo. Li havia semblat un home jove, quasi un xiquet, no devia tindre més de vint anys. Era la verola. La pesta de verola.

El terror es va apoderar d'Ezequiel.

Va acostar el cos contra la paret freda sense deixar de mirar aquell home i va eixir d'aquell lloc com si el perseguira el dimoni, tombant un escambell menut sobre el qual hi havia un pitxer amb aigua que va trobar en la seua fugida boja cap a la porta.

No va mirar arrere.

Va fugir tan de pressa com va poder. Va córrer amb més por que quan els perseguien els grups de gent violenta, i quan va estar prou lluny, va respirar fondo i va buscar una font per a rentar-se.

No sabia ben bé per què ho feia, però es va rentar i amb l'aigua anava espantant la por que li feia aquella malaltia terrible. Si els del poble saberen que hi havia un malalt de verola, els veïns l'haurien expulsat i haurien cremat la casa. Era una plaga infernal que matava o deixava la pell marcada per a tota la vida. Una pesta terrible i temible. Es parlava de famílies senceres, tots els membres de les quals havien caigut, l'un darrere de l'altre, aldees, pobles plens de gent contagiada on ningú volia entrar ni tan sols per a vendre coses. Persones convertides en monstres, sense un sol centímetre de pell sense pústules i pus, fins i tot dins la boca, dins dels ulls.

Horrible. Els uns morien, els altres, sense que ningú sabera explicar per què, sobreviuen. Però quedaven marcats per sempre: cecs, sense dents, amb cicatrius. La pell se'ls omplia de cràters horribles on abans hi havia pústules. De vegades es quedaven tan lletjos que la seua vida no tornava mai a ser igual. Per això tots sabien què era la verola. A tots els feia por. A Ezequiel també.

Tot això pensava mentre es rentava i es rentava. Es mullava la cara d'una manera compulsiva. Aigua fresca que li queia per damunt i li amerava la roba. I més i més aigua que deixava córrer sobre la seua pell, fins que es va calmar i va deixar de mullar-se.

Recolzat sobre la pedra de la font, va intentar recuperar també la respiració.

De colp, va recordar la poma i la va traure de la butxaca interior de la jaqueta. Era verda. Lluïa meravellosament. La va mossegar i en va traure un bon tros net, deixant les dents marcades en la polpa. Molt saborosa. La boca se li va omplir de saliva mentre menjava. Va seure a la porta d'una casa, en un carrer tranquil, per gaudir-la. La va assaborir fins que va deixar el peçó net i aleshores va decidir tornar a l'hospici.

La pesta no va poder véncer l'aroma de la poma. Ja no recordava què havia passat.

EL XIQUET MORT

Les parets de pedra augmentaven la sensació de fredor o potser era la humitat, o tal vegada els nervis, però mentre caminava entre els murs dels carrers, Candela no podia aguantar aquell fred. Va picar amb l'anella de la porta principal de l'edifici i va esperar pacientment que li obriren. Van tardar moltíssim i, total, per a dir-li que fera la volta i entrara per la porta lateral. Va recórrer el perímetre d'aquella casota enorme, evitant els bassals que hi havia a terra amb aquelles sabates velles que portava, mil voltes apedaçades en la sola amb trossos de cuir. S'havia deixat a casa els socs que portava habitualment, s'havia posat aquelles sabates velles i apedaçades com qui es posa la roba dels diumenges quan va a un lloc important. Tot i ser velles, eren les millors que tenia. Candela, de fet, es dirigia a un lloc important perquè necessitava guanyar diners per a mantindre les tres boques de casa, que no en tenien prou amb els quatre trossos de terra, deixada o arrendada, ni amb el treball esporàdic del seu marit a la pedrera. Fins aquell moment, els dos havien anat passant, però ara hi havia una boca més a mantindre. La menuda havia nascut feia pocs dies i encara mamava dels pits de la mare, però necessitava aquells diners per

a tindre alguns estalvis que els permeteren no morir-se de fam per qualsevol mala collita.

La segona porta, li la va obrir una altra dona. Li va explicar el motiu de la seua visita i la portera, sense dir res, li va fer senyal que la seguira i la va deixar en un dels corredors de l'edifici. Allà, també amb un gest acompanyat d'un so gutural, li va fer entendre que esperara asseguda en un banc on ja hi havia una altra dona. Dret a pocs metres s'estava el marit d'aquella dona. Les dues visites portaven roba humil, però l'altra, a més, s'havia embolcallat amb una manteta de llana.

—És muda, per això no li ha dit res. No té llengua —li va explicar la dona que ja esperava i Candela va mirar com desapareixia, al final del corredor, la desllenguada—. Ha vingut per a oferir la seua llet? —li preguntà la dona embolcallada.

—Per això he vingut.

—Ha mort el seu fill?

Candela va fer unes quantes vegades el senyal de la creu. Almenys es va persignar tres vegades, espantada.

—No, no, la meua filla és viva. Ben viva i ben sana. Va nàixer fa tres dies. Vinc a oferir la llet perquè n'hi ha de sobres per a dos i diuen que ho paguen molt bé.

—Si ets lletera, n'has de tindre per a dos. Jo he arribat a donar mamar a tres alhora, però si els pits no donen llet, hauràs de triar a qui li la dones. —La dona se li va acostar i va abaixar la veu, com si li confessara un secret:— Vés alerta de no donar-los als expòsits llet de vaca aigualida, o de cabra, o de continuar cobrant si el xiquet mor, els agutzils van a fer visites quan

menys t'ho esperes, si t'enganxaren fent-ho, ho passaries malament.

Candela es va sentir ofesa pel comentari i va desplaçar el cul cap a l'altra vora del banc, apartant-se de la interlocutora amb un gest d'incomoditat.

—Jo no faig tot això, Déu que em perdone! Hi ha llet per als dos!

—Que així sigal! Jo només t'ho dic perquè ho sàpies —la dona va completar la informació aixecant una cella.

Així va acabar la conversa. La porta ja no va tardar gaire a obrir-se i, en sentir com girava el forrellat, les dues dones es van incorporar.

D'allà dins va eixir la directora de l'orfenat. Encara que l'hospici el gestionava la Congregació dels Dolors, no era monja, era una seglar. Era sorprenentment jove per al càrrec, encara que la cara eixuta enganyava i la feia major. Anava vestida de color fosc amb un davantal pulcrament blanc. Una dona seca, tot pell i ossos. Pell, ossos i caràcter, perquè era ben sabut que quan s'enfadava tenia un geni de mil dimonis. Una directora havia de tindre caràcter per a manar.

Des de la porta, es va dirigir a les dones que esperaven.

—Només esteu vosaltres? Vaja, que poca gent aquesta setmana. Les dues veniu per a criar?

—No, senyora —la dona parladora va fer un pas avant, es va llevar la manta, i va deixar al descobert un xiquet mort que portava embolicat. Candela es va espantar per la inesperada visió del cadàver. El cor li va fer un salt fort al pit i li va pujar a la gola—. Jo vinc a tornar un expòsit.

La directora va fer un lleuger gest de disgust i va fer passar primer la dona que portava el xiquet mort. Ja dins, va estirar una corda que penjava de la paret. Era una campana, perquè algú del personal de l'hospici es fera càrrec del difunt. Després, va seure darrere de la taula, on hi havia uns quants feixos de papers.

Va buscar, entre les fitxes, la d'aquella dida. Josefa Carballo González muller d'Antonio González Lourido, naturals de Santa María de Oza. Recordava el seu nom perquè era el cinqué orfe a qui donava mamar i el tercer que tornava mort. Mala sort, va pensar. S'havien emportat l'expòsit Pedro de la Caridad per a criar-lo feia dues setmanes i ja el tornaven. Li havia durat ben poc. Encara que no era estrany, més de la meitat dels xiquets morien a les cases de cria abans dels dos anys. La supervivència dels expòsits era un autèntic miracle.

La directora li va preguntar per la causa de la mort, que la mare d'adopció desconeixia. Senzillament, estava feble i s'havia posat malalt. Amb una ploma mullada en un tinter va apuntar en la mateixa fitxa, oberta el dia que el xiquet va ser recollit, dues simples línies finals: «La dida, Josefa Carballo González, el torna sense vida, per causes desconegudes, el dia 13 de març de 1803».

Va tancar la fitxa. Assumptes resolt.

La muda entrà al despatx i la directora li va donar el cos sense vida del xiquet.

—Porta'l al pare Lucas perquè li done cristiana sepultura, a l'atri, a aquest pobre desgraciat.

Fora, Candela esperava pacientment el seu torn. Ja no havia arribat gens tranquil·la, però aquell xiquet

mort li havia accelerat els batecs del cor i encara no havia recuperat el ritme normal. Els minuts anaven passant mentre mirava de tant en tant l'home que també esperava i, sobretot, mirant amb ànsia el fons del corredor, esperant que hi apareguera la germana Valentina. A voltes no era fàcil trobar-la. A més d'exercir diverses funcions a l'hospici, també treballava d'infermera a l'Hospital de la Caritat, que estava al costat. Pensava que quan la directora li entregara el xiquet, possiblement ja tindria fam i es veuria obligada a anar-se'n de seguida, sense temps per a parlar amb la monja com havia fet algunes altres voltes. Per això es va posar dreta, amb la intenció de buscar-la. Va anar mirant per totes les portes que va trobar al corredor per veure si la trobava. Va tindre sort.

En una de les portes pròximes hi havia una habitació per a guardar la roba i alguns altres objectes quotidians que necessitaven a l'hospici. Allà va veure dues monges que plegaven la roba i una d'elles era la germana Valentina. Estava d'esquena i Candela va haver d'entrar per a saludar-la.

—Germana Valentina—la va cridar, tocant-li el muscle.

La dona es va girar i, en veure-la, li va canviar l'expressió, que ja era ben poc amigable. Se li va canviar a una cara d'autèntica fúria.

La cara i les mans, les úniques parts visibles del cos ocult sota els hàbits negres, estaven deformats pel rastre de la verola que havia superat quan era una xiqueta. La seua mare l'havia ofrenada a la verge dels Dolors i, quan es va salvar, en agraïment pel miracle, la va portar

al convent on es va quedar per a tota la vida. Entre els murs de l'hospici, Valentina va trobar la pau que no tenia fora, sempre convertida en l'objecte de mirades i de comentaris en veu baixa.

–Què vols tu? Què fas ací? Qui t'ha deixat entrar?

Candela es va sentir avergonyida per aquell tracte tan hostil i va abaixar el cap.

L'altra monja va preguntar, estranyada:

–Què passa? Qui és?

–No és ningú, germana Lourdes, una captaire a qui li he donat pa i menjar algunes voltes –va mentir, sense que li importara humiliar-la.

Va deixar la roba i va eixir de l'habitació, mentre la treia a empentes, per davant d'ella.

Al corredor, a l'home que esperava li va cridar l'atenció aquella situació. Valentina va notar de seguida la mirada d'aquell individu i es va tranquil·litzar.

–Què fas ací? Ets boja? Vés-te'n, ja ens veurem al lloc de sempre –va cridar, en veu baixa.

–He vingut a una altra cosa! –s'apressà a explicar Candela–. Estic ací perquè vull alletar un expòsit.

–Tu? –la monja va riure sorollosament–. Ara vols salvar un xiquet i abandonar el teu? –tornà a riure amb ganes.

Candela va rebre aquell comentari com si unes espases la travessaren.

–He vingut a alletar un xiquet perquè necessite guanyar uns pocs diners i, alhora, salvar una vida. El meu primer fill, el vaig haver d'abandonar per la fam. I em va doldre molt. Quedar-me'l el condemnava a una

mort segura. Va ser el fet més terrible de la meua vida i encara plora cada dia quan ho recorde, però almenys sé que està viu –la monja va arrugar els llavis, en un gest de menyspreu. Candela va canviar de to i se li va acostar per a preguntar-li:– Com està?

–Està bé. Sa. Desllenguat i mal educat com tots.

–He portat alguna coseta. Poc. Vaig parir fa tres dies i no he pogut portar res més.

Va traure de la butxaca de la falda unes monedes dins d'un drap. El va obrir davant la monja, amb precaució perquè no la veiera l'home que esperava, i li les va donar.

–Poc? Açò no és res. Què vols que faça jo, amb açò?

–Allò que puga, germana. Allò que puga. Encara que només siga donar-li un tros de pa una miqueta més gran.

–No deus creure que amb açò li puc donar alguna altra cosa. Amb una ració més de pa en tindrà prou.

Candela sentia no poder portar-li res més. Realment havia fet tot el possible per a visitar-la d'amagat, durant tants anys, i per a donar-li aquelles ajudes per al xiquet i informar-se de com estava. Tan dur com haver d'abandonar-lo va ser la condició que li va imposar la monja per a ajudar-la: mai podria saber qui era el seu fill. Ho va haver d'acceptar. Era o això o res. També en aquesta ocasió va acceptar les condicions de la germana Valentina: una ració més de pa. Almenys s'ompliria l'estómac amb alguna cosa.

–Vols dir que ja no tornaràs? –li preguntà la monja.

Candela es va sorprendre per la pregunta.

–Tornaré sempre que pugui.

–Ja ho veurem! Tot açò ja ho he vist abans. Amb el fill nou oblidaràs la mala consciència de l'altre.

–No l'oblidaré mai! Mai! –va abaixar el cap i, després de reflexionar, hi va afegir:– Pot ser que no vinga tan sovint. No resultarà fàcil i menys ara, amb dos nadons –tornà a aixecar els ulls plens de llàgrimes i va mirar els ulls de la germana Valentina–. Però tornaré. Li ho jure!

–Ja ho veurem.

La religiosa va guardar a la butxaca de l'hàbit, sota el davantal, el drap amb les monedes i se'n va anar sense dir-li adéu.

I Candela va tornar al banc del principi per a esperar el seu torn de parlar amb la directora.